

הארונות שהיו עם ישראל במדבר

המחלוקות, ניתוח המקורות, והסבר חלופי לשיטת רש"י

הקדמה

חקר פירושי רש"י והמקורות שרש"י השתמש בהם בפירושו לתורה ולתלמוד, הם מהנושאים הנחקרים ביותר בעולמה של תורה. מאמר זה דן בפירוש רש"י לדברים י', א, ומקורותיו, ויוצע בו הסבר חלופי לפירוש רש"י, העונה על הקשיים שבפירושו.

נחלקו התנאים בשאלה, אם היה לעם ישראל ארון אחד בלבד או שהיו שני ארונות בתקופת הנדודים במדבר, וכן מה היו גודלם, תכולתם ושימושם עד שנבנה בית המקדש.

כדי להבין את שתי המחלוקות לגבי הארונות, עלינו להכיר תחילה את מושאי הדיון בהן, שהם ארבעה חפצים: ארון הברית, לוחות הברית השבורים והשלמים, וספר התורה שכתב משה רבנו, וכן לקבל מושג על כמה מהמאורעות הנדונים בהן.

חלק ב*

תכולת ארון הברית בעת הכנסתו לבית המקדש

תכולת הארון נזכרת גם בהכנסת ארון הברית לקודש הקודשים בבית ראשון: "אין בארון רק שני לוחות האבנים אשר הניח שם משה"⁴². לפי הפשט, לא היה בארון דבר חוץ משני הלוחות השלמים, וכאילו כתוב: לא היו (במקום: אין) בארון אלא (במקום: רק) שני לוחות האבנים, אך מבנה הפסוק שונה מהצפוי למשפט פשוט, וניתן היה לקצרו ולכתוב: רק את שני לוחות האבנים (השלמים) הניח משה בארון. שני המיעוטים הרצופים - צורת השלילה הממעטת ואחריה המיעוט הנוסף, "אין בארון רק", והתעלמות כותב הפסוק משברי הלוחות, משכו

* הערת המערכת: חלק א' של המאמר פורסם בחוברת "שמעתין" מס' 163. מספרי ההערות שבשולי הדף הם המשכן של ההערות מחלק א', בחוברת הנייל.
42. מלכים א' ח', ט.

את תשומת ליבם של חז"ל, שראו בשינוי זה רמז לכך שהיה בארון דבר מה נוסף, או לפחות מקום לדבר מה נוסף (שכן כלשון הגמרא בבא בתרא יד, ע"א: "אין מיעוט אחד מיעוט אלא לרבות"). אך מהם הדברים הנוספים, כיצד ניתן לדעת מה הם, ומדוע אין אזכור מפורש להיותם בארון? בזה נחלקו התנאים.

רבי יהודה סובר ששברי הלוחות הונחו בארון תחת הלוחות השלמים, אך אינו קובע מתי יתירה מזאת. הוא סובר שגם עמודים היו בארון, שמספרם, צורתם, מועד יצירתם והנחתם בארון, ושימושים - אינם נזכרים בכתוב, והוא אף אינו מסביר על כך דבר. הוא אינו מסביר מדוע אין הנחתם בארון נזכרת בכתוב, או מניין לו שאין מדובר בספר התורה.

לעני"ד, העמודים הרמוזים בשיר השירים, לא נמצאו בארון בעת שהיה בקדש הקדשים, כיוון ששימשו להעמדת המדף עם ספר התורה, כ"איצטבה" (כפי שהם מכונים בירושלמי) ליד הארון, לכן לא הם הרמוזים בפסוק המדבר על תכולת הארון בהיותו בקדש הקדשים.

ברם, רבי יהודה סובר שספר התורה הונח מחוץ לארון מצדו, ומשום כך הוא סבור שדווקא הלוחות השבורים הם הנרמזים. ניתן לומר כסברא הגיונית, שהם לא תפסו מקום ולא הצריכו שמירה בארון, שכן אין הם חומריים באמת ואינם בשליטת חוקי הטבע ועל כן כאילו אינם בארון.

יסוד הסברא במסורת חז"ל, לפי מקום ארון הברית ותכולתו "אינם מן המידה" של קודש הקדשים, וכן שהארון "עצמו נושא, נושאו לא כל שכן", כלומר, שבשל תכולתו הרוחנית הוא בעל "משקל שלילי". ברם, שמירת הלוחות השבורים יחד עם הלוחות השלמים בארון הברית, מתקבלת על הדעת ומתבקשת גם ללא פסוק כלל, מחמת חשיבותם העצומה. יתירה מכך, העובדה שרבי יהודה בן לקיש מדגיש דווקא את מציאות הלוחות השבורים בארון הברית ולא את מציאות הלוחות השלמים, נובעת מכך שבעיקר בגללם נעשה הארון כולו בלתי נשלט ע"י חוקי הטבע. זו גם הסיבה לכך שהם הביאו לנצחון במלחמות בהן השתתף הארון.

רבי מאיר סובר גם הוא כרבי יהודה, ששברי הלוחות הונחו בארון הברית, למרות שלא אמר זאת, אך בשל העובדה שאינם תופסי מקום, הוא סובר שאין צורך לרמז על מקומם. לכן לשיטתו, הפסוק במלכים בא לרבות ולרמז דווקא על מקום ספר התורה, ולהדגיש שגם הוא היה מונח בארון עד הכנסת הארון לבית המקדש. ספר התורה ניתן להוצאה מהארון, ואפשר שרבי מאיר סובר שספר התורה רק נרמז בפסוק, כדי להורות שספר התורה הוצא מהארון בקודש הקדשים, כפי שרבי יהודה סובר שהעמודים הוצאו מהארון בהיותו בקדש הקדשים (והראיה לזה היא, שחלקיה הכהן הגדול מצא את הספר בימי המלך יאשיהו, ולא כתוב שמצאו בתוך הארון).

מספר הארונות - תכולתם ושימושם

לעניין, המחלוקת בין רבי יהודה בן לקיש ורבנן, על מספר הארונות, ותכולתם ושימושם, אינה מחלוקת נפרדת, אלא מחלוקת המשכית למחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה והיא מבוססת עליה.

מחלוקת זו מופיעה בנוסחים שונים במקורות השונים:

בירושלמי שקלים פ"ו ה"א וסוטה פ"ח ה"ג, המחלוקת מובאת בנוסח המלא והמדויק ביותר. אי לכך, נוסח זה יהווה עבורנו את הבסיס לניתוח דעות בעלי המחלוקת. עפ"י השוואת כתבי היד העתיקים ביותר, כולל אלו שנמצאו בגניזת קהיר וכתב יד לייזן, ניתן לומר בביטחון, שהנוסח שבדפוס בשקלים פ"ו ה"א הוא הנוסח המדויק. בנוסח זה, לאחר הצגת דעות התנאים, מובאים פסוקים מהמקרא המהווים סיוע או קושי לכל אחד מבעלי המחלוקת, אשר גם עונה על הקושי המוצג לשיטתו.

לעומת זה בברייתא דמלה"מ (וכן בתוספתא סוטה ובספרי ובספרי זוטא בהעלותך), הסוגיה נערכה מחדש, שיטת רבי יהודה בן לקיש נאמרה בקיצור רב ובשינוי נוסח מסוים, שיטת רבנן הנזכרת בירושלמי הושמטה לגמרי, כולל תשובותיהם על הקשיים הנובעים מהפסוקים המובאים כסיוע לשיטת רבי יהודה בן לקיש, ואילו טענתם העיקרית והפסוק המסייע לה, שפירושם אינו נתון למחלוקת, הועברו בסגנון הפוך - לשיטת רבי יהודה בן לקיש!

מדוע נקט עורך הברייתא דמלה"מ בסגנון כזה, ולא ציטט את המחלוקת כפי שהיא מופיעה בירושלמי? לעניין, עורך הברייתא הסתפק בהצגת שיטת רבי מאיר (במחלוקת הראשונה), שכן רבנן (במחלוקת השניה) סוברים בדיוק כמוהו - שארון הברית הכיל את כל הלוחות וגם את ספר התורה, וגם כיוון שמוסכם שארון הברית יצא למעט מאד מלחמות. ואילו רבי יהודה בן לקיש סובר כרבי יהודה (בר אלעאי), שספר התורה לא הונח בארון הברית (שהכיל את כל הלוחות) אלא בארון עץ שנעשה עבורו ("גלוסקוס")⁴³. אולם את שיטת רבי יהודה בן לקיש לא ניתן היה להשמיט, שכן הוא מתייחס ליציאת הארונות למסעות ולמלחמות, ובעיקר ליציאת הארון עם ספר התורה, בעוד שרבי יהודה לא עסק בזה.

43. הגלוסקמה, תיבת העץ של ספר התורה.

להלן, יובא הירושלמי שקלים פ"ו ה"א מימין, ופרק ו' מהברייתא דמלה"מ משמאל.

רבי יהודה בן לקיש אומר:

שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר. שני ארונות היו (בתחילת הפרק מובא: עם ישראל במדבר).

אחד שהיתה התורה נתונה בתוכו, ואחד שהיה יושב במחנה⁴⁴ ואחד שהיה יוצא עמהם במלחמה, והיו בו שברי לוחות, ושברי לוחות נתונים בתוכו.

שנאמר: "וארון ברית ה' נסע לפניהם"⁴⁵ (כמדבר י"ג, לג).

וזה שהיתה התורה נתונה בתוכו היה מונח באהל מועד, וזה שהיה עמהם במחנה, היה בו ספר תורה,

הדא הוא דכתיב: "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה" (במדבר י"ד, מד)⁴⁶.

זה שהיו שברי לוחות נתונים בתוכו,

היה נכנס ויוצא עמהן, ופעמים שהיה מתראה עמהן⁴⁷ ורבנן אמרי:

(החץ מורה על אופן העברת שיטתם לרבי יהודה בן לקיש)

ארון אחד היה⁴⁸ ופעם אחת (בלבד) יצא ביום המלחמה השני בימי עלי, ונשבה.

קרייא (הפסוק) מסייע להו לרבנן:

"אוי לנו מי יצילנו מיד האלקים האדירים האלה" (שמואל א' ד', ח),

- מילה דלא חמון מן יומיהון.

(שלא ראו את ארון הברית קודם לכן מימיהם)

וכן הוא אומר בשאול:

שיטתם לרבי יהודה בן לקיש

קרייא מסייע לרי יהודה בן לקיש:

"ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלקים" (שמואל א' י"ד, יח).

והלא ארון בקרית יערים היה⁴⁹ מה עבדון ליה רבנן?

"הגישה" אלי - הציץ⁵⁰

וכן באוריה הוא אומר:

(שמואל ב' י"א, יא).

קרייא מסייע לרבי יהודה בן לקיש:

"הארון וישראל ויהודה ישבים בסכות" (שמואל ב' י"א, יא).

והלא ארון בציון היה, מה עבדון ליה רבנן?

סכך שהוא כקירוי, שעדיין לא נבנה בית הבחירה⁵¹

אבל ארון הברית לא יצא במלחמה אלא פעם אחת (בלבד, ביום המלחמה השני בימי עלי, ונשבה), שנאמר: "וישלח העם שלה וישאו משם את ארון ברית ה' צבאות יושב הכרבים" (שמואל א' ד', ד).

44. "במחנה" מקביל ל"באהל מועד" (בנוסח שבירושלמי), אולם בעוד שבברייתא דמלה"מ כתוב "שהיה יושב במחנה", כלומר נשאר במחנה בעת מלחמה, בירושלמי כתוב רק שהיה מונח באהל מועד, והכוונה - בחניה. כמו"כ נראה שעורך הברייתא מסתמך על הפסוק כבספרי ובתוספתא ולכן כתוב "במחנה", בעוד שבירושלמי כתוב שספר התורה היה ב"באהל מועד" דווקא, ולהדגיש ששם היה - מצד ארון הברית מבחוץ, שכן רבי יהודה בן לקיש סובר כרבי יהודה.

45. ארון הברית עם הלוחות השלמים.

46. פסוק זה מובא בספרי בהעלותך פב (שנוסחו קצר ומשובש, וכאן אביאנו בנוסח מתוקן), כאסמכתא נוספת לדרשת רבי יהודה בן לקיש ששני ארונות היו מהלכים עם ישראל במדבר, כאשר ארון הברית שנסע לפני המחנה במסעות כמובא בפסוק, הוא שיצא עמם לפעמים למלחמות.

וארון ברית ה' נסע לפניהם - ארון זה שיצא עמהם (במסע הראשון וגם למלחמות מסויימות בתקופת המדבר) [במחנה], היו בו שברי לוחות. (חסר כאן: והארון שהיה בו ספר התורה, היה מונח באהל מועד - במחנה) שנאמר: "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה".

בניגוד לתלמודים בהם הובאו סוגיות שלמות, במדרשי התנאים נוסחו דרשות קצרות כנובעות מן הפסוקים בתורה, בים אין קשר ישיר בין העובדה שארון הברית עם כל הלוחות יצא לפני המחנות במסע הראשון, ליציאתו למלחמות. מאידך, פשוט שהארון שבו ספר התורה לא יצא בעת המסעות מקרב המחנה, אך כנוכר, רבי יהודה בן לקיש גם אינו מבקש להוכיח דבר מפסוק זה. המקור ליציאת ארון הברית למלחמות מסויימות הוא ממלחמת הפלשתים, כמובא בירושלמי. יש לשער שבנוסח המקורי של הספרי, ההתייחסות ליציאתו למלחמות היתה משנית להתייחסות ליציאתו במסעות ולכן הושמטה העובדה שהיציאה למלחמות היתה לעתים נדירות.

גם בתוספתא ובספרי זוטא, מובא נוסח דומה, בו כתוצאה מההשמטה, הפכה היציאה למלחמה כאילו לעניין תמידי, וכאן אביא את הנוסח מתוקן על פי המקבילות:
 ר' יהודה בן לקיש אומר: שני ארונות היו (מהלכים עם ישראל בתקופת המדבר), אחד (שנכנס ו) יוצא עמהן (במסעות), מהמשכן שפורק, ולפעמים למלחמות) ואחד שרוי עמהן במחנה. זה שיוצא עמהן למלחמה היו בו שברי לוחות, שנאמר: "וארון ברית ה' נוסע לפניהם", וזה ששרוי עמהן במחנה, היה בו ס"ת, שנאמר: "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה" (תוספתא סוטה פ"ז ט).

קיימים מספר נוסחים לתוספתא בכתבי יד שונים, חלקם משובשים, אך עם "תיקון" הנוסח בהתאם למסקנה העולה מהירושלמי שקלים כפי שתובא במאמרנו (ענין תוספתא כפשוטה, שם), לפיה בארון הברית נמצאו כל הלוחות ולא רק שברי הלוחות, במקום השלמת הפרט החסר לגבי יציאת הארון רק לפעמים למלחמות, ואכמ"ל. כאן הובא הנוסח המקובל, המקביל לנוסח הספרי ותחילת הברייתא דמלה"מ לצורך השוואתם. לפי נוסחים מקוצרים אלו, ניתן לחשוב שהארון עם ספר התורה לא יצא כמעט מעולם למלחמה, ואילו הארון עם שברי הלוחות יצא כמעט תמיד למלחמה.

עורך הברייתא דמלה"מ בנה את הנוסח שלפנינו בהסתמך על דרשת הספרי והתוספתא כמו שהם, תוך התעלמות מכך שהפסוק "וארון ברית ה' נסע לפניהם" אינו מהווה ראיה לשיטת רבי יהודה בן לקיש על יציאת ארון הברית שבו גם שברי הלוחות, למלחמות מסויימות, אלא רק כתוספת הסבר ואסמכתא לשימושו העיקרי, כהולך תמיד לפני המחנות (ושוב, אפשר שהכוונה היא - מבחינת התזמון), ושיבץ אותו כאן ללא צורך.

הנוסח בברייתא דמלה"מ (וכך גם המקבילות בספרי ובתוספתא), שונה מהנוסח של הירושלמי, שהינו ארוך ומפורט הרבה יותר. בעוד שלפי הירושלמי, הארון עם שברי הלוחות יצא רק "לפעמים" למלחמה, הרי שלפי הברייתא דמלה"מ לא נזכר מתי יצא ארון זה למלחמה - תמיד או לפעמים, ולכאורה יש להסיק - תמיד. שוני מהותי זה בין המקורות, הוא האחראי לעניד, להיווצרות פירושו של רש"י, שבנה אותו על יסוד הנוסח של הספרי והברייתא דמלה"מ.

47. נכנס ויוצא עמהן - כלומר בכל המסעות, ופעמים שהיה מתראה עמהם - במלחמות. נוסח מלא וברור זה נשתנה במקבילות ליציאה למלחמה בלבד, אך הושמט הפרט המרכזי, שיציאה זו התרחשה לעתים רחוקות, עד כי הקורא סבור שארון זה יצא בכל מלחמה, ולא היא, כי רק לפעמים היה מתראה עמהן במלחמה. משפט זה הוא הציר המרכזי, סביבו בנוי ההסבר החלופי המוצע.

48. הוא ארון הברית, והיו בו ארבעת הלוחות וספר התורה.

49. מאז הושב הארון משדה פלשתים, הוא שהה בבית אביננדב הכהן בגבעה ליד קריית יערים, שכן אף אח"כ כשדוד מעלהו לציון, משם הוא לוקחו.

50. כוונת דבריו: הגישה את תכולת הארון. הארון המדובר, היה ארון מיוחד לבגדי הכהונה, אלא שאין לו חשיבות כארון הברית. הוא הכיל את בגדי הכהונה ובהם האורים ותומים והציץ שנקשר על מצחו של הכהן, שבאמצעותם היו נשאלים ע"י הכהן משוח המלחמה. הציץ עם השם המפורש הכתוב בו, והחושן עם האוי"ת, שגם הם כתב שם המפורש המאיר את אבני החושן, אפשרו לכהן לקרוא ברוח הקודש את הכתוב באבני החושן.

51. ארון הברית היה בציון, באהל שנטה לו דוד, כשם שהלוחמים שהו בעמון בסוכות ואוהלים. יש בזה מעין הזדהות סמלית של השכינה עם הלוחמים. כאן לא ענו רבנן כבשאלה הקודמת, שמדובר בארון עם האורים ותומים, שכן אם היה רק ארון אחד שלא יצא למלחמת עמון, מה עניין הארון עם בגדי הכהונה והאורים ותומים לעניין אי רצונו של אוריה לבוא אל ביתו? מאידך, לשיטת רבי יהודה בן לקיש שהיו שני ארונות, הארון שיצא למלחמת עמון, היה לשיטת רש"י - ארון העץ עם שברי הלוחות, וזו הסיבה שאוריה סרב לשוב לביתו כיון שהשכינה שורה גם עליו, אלא שקשה על שיטתו את קושיית הר"י, בתוספות בעירובין סג, ע"ב, כיצד התיר דוד לעצמו להיות עם נשיו בעת המלחמה, אם הארון והשכינה אינם במקומם? הר"י אינו עונה לשאלה זו ומתייחס רק לשיטת רבנן!

ואילו לשיטתנו, שרבי יהודה בן לקיש סובר שהארון שיצא למלחמת עמון היה הארון עם ספר התורה, לא טען אוריה שאסור לו לשמש עם אשתו מחמת השכינה השורה על הארון, אלא שלימוד התורה של דוד אינו עילה מוצדקת שלא להיות במלחמה, ואם אפילו לומדי התורה צריכים להיות במלחמה ולא עם נשותיהם, כיצד ירשה הוא לעצמו להיות עם בת שבע, ובזה העלה בקורת עקיפה אך קשה על דוד שנשאר בציון ללמוד תורה, במקום להיבטל ממנה ולבוא למלחמה בעמון. ברם בכך התעלם אוריה, מחיובו של דוד כמלך, כי גם אילו בא דוד לשדה המלחמה, היה עליו חיוב ללמוד תורה בהתמדה, בדיוק כמו בציון, ועדיף היה בעיני דוד ללמוד בתנאים נוחים מללמוד בשדה הקרב, בעוד הוא יכול לסמוך על יואב שר הצבא לגבי ניהול המלחמה. לימוד התורה של המלך הרי הוא מועיל לניצחון בקרב כלימוד תורה של כלל ישראל, על כן חיובו תמידי ואף בשעת מלחמה. בביקורתו על דוד, הראה אוריה שאינו מאמין בחשיבות המיוחדת של לימודו של דוד עבור כלל ישראל - הנלחמים ומנצחים בהנהגת יואב, אך בזכות תלמוד התורה של דוד, ואוריה אומר שיואב מנצח בכוחו ולא בסיוע שמיים ובזכות התורה של דוד, ולכן קוראו "אדוני", ובה נעשה מורד במלכות.

עורך הברייתא דמלה"מ, לא העתיק את המקורות שהיו לפניו - המקבילות בירושלמי בתוספתא ובספרי - כמות שהם, אלא שילב ביניהם וכתב אותם מחדש ובנוסח מקוצר, כך שרק תוכנם נשאר דומה למקורות בהם השתמש, תוך השמטת חלק מהמחלוקות שהיו במקור. סביר להניח שהברייתא לא היתה כתובה כלל בתחילה, ונמסרה בע"פ ובנוסחים שונים, ומכאן שינויי הנוסח ואף השיבושים הניכרים בחלק מהמקבילות. הדבר מורה לענייד על איחור בעריכת הנוסח שלפנינו לסוף תקופת התלמוד הבבלי או לתקופת הגאונים.⁵²

איזה ארון הוא ארון הברית?

כשם שבמחלוקת הראשונה מתעלם רבי מאיר מהלוחות השבורים כך במחלוקת השנייה מתעלם רבי יהודה בן לקיש מהלוחות השלמים. אין ספק שהלוחות השלמים נמצאו בארון הברית שעשה בצלאל, מכאן, שאם נזהה בוודאות מי מבין הארונות שעליהם מדבר רבי יהודה בן לקיש, היה ארון הברית, נדע היכן היו הלוחות השלמים ומה תכולת הארון לשיטתו.

מדוע אין רבי יהודה בן לקיש מציין באיזה ארון היו הלוחות השלמים - בארון של שברי הלוחות או בארון של ספר התורה? רשיי אינו מתייחס לכך ולא ראיתי פרשן אחר המתייחס לשאלה זו.

כאמור, רבי יהודה בן לקיש מסתמך על המחלוקת הקודמת, ולפיה רבי מאיר סובר שבארון הברית היו כל ארבעת הלוחות וגם ספר התורה שמושה כתב, ואילו רבי יהודה סובר שספר התורה היה בארון נפרד, ורק ארבעת הלוחות היו בארון הברית.

כיון שעיקר המחלוקת היא בשאלה אם נוסף ללוחות השלמים, היו רק הלוחות השבורים בארון הברית או גם ספר התורה, הרי שרבי יהודה בן לקיש הנוקט במודגש בשיטת רבי יהודה, מציין ששברי הלוחות היו בארון האחד אך ספר התורה נמצא בארון נפרד. אין הוא מביא שום ראיה לכך שספר התורה היה בארון נפרד, כיון שהוא מקבל את שיטת רבי יהודה כמות שהיא, וגם אינו רואה צורך להוכיח ששברי הלוחות היו בארון הברית, שכן הדבר היה מוסכם גם על רבי מאיר ורבנן. ידוע ומוסכם היה שארון הברית יצא למלחמות מסוימות כנוצר בכתוב, ורבי יהודה בן לקיש מסביר, שבתקופת נדודי ישראל במדבר ולעתים גם אח"כ, יצא ארון הברית מהמשכן למסעות ולעתים גם למלחמות, אולם כאשר

52. גם בבבלי קיימות ברייתות שערוכות במבנה שונה מזה של מקבילותיהן המצויות בברייתא דמלה"מ, והדבר מורה שגם עורך הבבלי לא עשה שימוש בברייתא דמלה"מ בנוסח שלפנינו אלא בנוסח שונה וקדום יותר או שערך את הנוסח מחדש.

ארון הברית לא יצא למלחמות, היינו בתקופות שלאחר כניסת ישראל לארץ וכאשר הוא לא היה במשכן, לקחו למלחמות ארון עם ספר תורה. בארון זה היה די מקום להניח גם את בגדי הכהן משוח המלחמה. המקום הרגיל בו היה ארון ספר התורה מונח בתקופת נדודי ישראל במדבר, היה אהל מועד או אהל מועד השני ששימש כבית מדרשו של משה, אך לא כתוב שהוא נשאר שם גם בעת מלחמה בה ארון הברית נשאר במחנה.

רבי יהודה בן לקיש טוען שכאשר המעפילים יצאו לדרכם, לא מש משה רבנו ממקום מגוריו ולימודו במרכז המחנה כבכל חניה, ועל כן נמצאנו למדים ששם נמצא הארון הקטן עם מגילות ספר התורה, עליו דיבר רבי יהודה. עצם מציאותו של ארון זה והימצאות ספר התורה (או מגילותיו) בתוכו, אינם צריכים ראייה, כיוון שרבי יהודה מוכיח מהכתוב שספר התורה לא היה בתוך ארון הברית, ולא יתכן שלא נשמר בארון, כמקובל לגבי כל חפץ של קדושה. כמו כן אין צורך להוכיח שארון הברית (היחיד) עם כל הלוחות נסע "לפניהם" (מבחינת התזמון) במרכז המחנה במסעות, או שיצא במהלך המסעות לקדמת המחנות ("לפניהם", לסוברים כך), כי הדבר מפורש בכתוב. אין גם צורך להוכיח שארון הברית יצא לעתים למלחמות, כמו למלחמת מדין, למלחמת יריחו וביום השני למלחמת פלשתים, אך לא עם המעפילים, כיוון שהדברים מפורשים בכתוב. אף במלחמות בתקופת שאול ודוד, נזכר ארון במלחמה, אך מוסכם על התנאים שאין מדובר בארון הברית, אלא, בארון עץ - שלשיטת רבי יהודה בן לקיש, הכיל בנוסף לבגדי הכהן משוח המלחמה גם ספר תורה⁵³.

לשיטת רבנן הסוברים כרבי מאיר, ארון הברית שהכיל את ארבעת הלוחות וספר התורה, יצא למלחמה בפלשתים בימי עלי, רק ביום השני של המלחמה. לא היה ארון נוסף היוצא למלחמות, שכן ביום הראשון למלחמה לא הוציאו את ארון הברית או כל ארון אחר. לא כתוב במקרא שארון הברית יצא למלחמה כלשהי, חוץ מאשר למלחמת יריחו וליום השני של המלחמה בפלשתים בימי עלי. יציאת ארון הברית למלחמת מדין, תלויה בפרשנות הסוברת ש"כלי הקדש" הם הארון עם הלוחות, ולא בגדי הכהונה ובהם כתב שם המפורש של האורים ותומים, אך גם אם הארון יצא למלחמת מדין, אין הדבר מהווה סתירה לטענתם שארון הברית יצא למעט מאוד מלחמות, ולא היה שום ארון נוסף (הם מסכימים שהשתמשו בארון מסוים לאחסון ושמירת בגדי הכהן משוח המלחמה, אך אין מדובר בארון עם הלוחות או עם ספר התורה המשמשים כ"עדות").

53. עקב מיעוט ספרי התורה באותם ימים, וזמינות הספר בארון שבמשכן או לידו, הוציאו למלחמה דווקא את ספר התורה של שבת לוי שכתב משה רבנו, או העתק שלו, כיון שהעם התאסף בדיכ ליד המשכן ומשם יצא למלחמה.

מחלוקתם של רבי יהודה בן לקיש ורבנן, אינה נוגעת אפוא לארון הברית עצמו, אלא, למיקומו של ספר התורה ולשאלת יציאתו למלחמה (עיין להלן ביסוד המחלוקת).

שימושו של הארון לפי המקורות

אם הארון עם ספר התורה נשאר תמיד במחנה ולא יצא כמעט מעולם למלחמה, ואילו הארון עם שברי הלוחות יצא בד"כ למלחמות, ברור שאם אנו אומרים שארון הברית יצא רק פעם אחת למלחמה, הרי שהוא הכיל את ספר התורה, והארון עם שברי הלוחות יצא למלחמות - כרשיי.

אולם אם נאמר שהארון עם ספר התורה יצא למלחמות בהן הארון עם שברי הלוחות לא יצא, והארון עם שברי הלוחות יצא רק לפעמים (לעתים נדירות), הרי שאם ארון הברית יצא במלחמה מסוימת רק פעם אחת מתוך שתי פעמים, סביר יותר לומר שהוא הארון עם שברי הלוחות - ככהסבר המוצע בזה. בנייתוח המשפט העוסק בארון: "שהיו שברי לוחות נתונים בתוכו, והיה נכנס ויוצא עמהן, ופעמים שהיה מתראה עמהן" בירושלמי שקלים פ"ו, ה"א וסוטה פ"ח, ה"ג, מעלה שמדובר ביציאה מאהל מועד למסע וכניסה אליו בסיומו, ויציאה לפעמים למלחמות, כלומר לעתים נדירות למדי, ולכן הוא תואם להסבר המוצע.

בהתחשב בפירוש המקובל לשיטת רשיי, סברו הגר"א ופרשנים נוספים, שהמשפט "ופעמים שהיה מתראה עמהן", אינו אלא תוספת תיקון מוטעה ולכן הם מחקו אותו, אולם נוסח זה מופיע בכתבי היד של הירושלמי בקטעי הגניזה מקהיר (גנזי שכטר), הן בשקלים והן בסוטה, כך שלמחיקה זו אין כל יסוד, ושליטה מוכיחה את נכונות ההסבר המוצע בזה. העובדה שבכתב יד לידן נשמט משפט זה במסכת סוטה (בה רבים השיבושים, אפילו באותו דף), תרמה בודאי לסברת הראשונים והאחרונים שזהו תיקון מאוחר שבוצע בירושלמי שקלים שלא היה קיים בירושלמי סוטה, בעיקר נוכח השמטת פרט זה בספרי ובתוספתא.

מניתוח המשפטים: "אחד שהיה יושב במחנה (והיה בו ספר התורה) ואחד שהיה יוצא עמהם במלחמה, והיו בו שברי לוחות" בברייתא דמלה"מ בתוספתא ובספרי, נראה לכאורה שהארון עם ספר התורה נשאר תמיד במחנה, והארון עם שברי הלוחות יצא לכל המלחמות⁵⁴. הסברו של רשיי הגיוני לפי נוסח זה. הבעיה

54. אין לשלול שלדעת רבי יהודה בן לקיש בכל המלחמות בתקופת המדבר יצא ארון הברית למלחמה, בעוד ארון ספר התורה נשאר במחנה, אך אין על כך מידע בתורה. מאידך, בתקופת המלכים, יצא ארון ספר התורה למלחמה.

אינה עם ההגיון של ניתוח המשפטים במקורות אלו, אלא בבעיות המשניות בהסבר דברי רבי יהודה בן לקיש עצמם והסבר הכתובים במקרא. יש לזכור, ששיטת רבי יהודה בן לקיש הנוכרת בספרי ובספרי זוטא, ואשר הועתקה ממנו לתוספתא ושולבה בברייתא דמלה"מ, משמשת להסבר הפסוק בתורה, כך שזהו שימוש משני ולא שימוש ראשוני כחלק מציטוט המחלוקת כולה, וזה כנראה ההסבר לכך שהנוסח שבירושלמי עבר קיצור ושונה לנוסח שבספרי שהועתק לברייתא דמלה"מ ולתוספתא, כאשר בינתיים הושמטה בלי משים העובדה, שהארון עם שברי הלוחות שהכיל גם את הלוחות השלמים, יצא אמנם מאהל מועד לכל המסעות, אך רק למעט מאד מלחמות. לענין, קיצור והשמטה זו הטעו את כל הפרשנים, החל ברש"י ועד אחרוני האחרונים.

שיטת רש"י

אין ספק שהירושלמי שקלים וסוטה, ופרק ו' של הברייתא דמלה"מ, היו לעיני רש"י, המצטט חלקי משפט או מלים בודדות מכל אחד מהמקורות הללו, ומצרפם יחד בפירושו לתורה.

א. שיטת רש"י במחלוקת הראשונה:

בפירושו לברייתא במסכת בבא בתרא יד, ע"א, מתעלם רש"י משברי הלוחות בפירוש דברי רבי מאיר, כפי שרבי מאיר עצמו מתעלם מהם. אך מניין למד רש"י שלשיטת רבי מאיר לא היו שברי הלוחות בארון הברית? רש"י לומד זאת מהמחלוקת השניה כפי שהיא מנוסחת בברייתא דמלה"מ. כיוון שרבי יהודה בן לקיש טוען שם, שהיו שני ארונות, אחד עם שברי הלוחות שיצא למסעות ולמלחמות, וארון הברית של בצלאל שלא יצא אלא פעם אחת בלבד למלחמה, יוצא שארון הברית אינו הארון עם שברי הלוחות. כיון שמוסכם שהלוחות השלמים נמצאים בארון הברית של בצלאל, הרי שהלוחות השבורים אינם מצויים בו. מי סובר כך במחלוקת הראשונה? רבי מאיר המתעלם בדבריו מהלוחות השבורים. (א"כ גם רש"י הבחין בקשר שבין שתי המחלוקות, אולם הוא נשאר צמוד לתובנה הנובעת מנוסח הברייתא אעפ"י שגם הירושלמי היה לפניו ואעפ"י שהשתמש בו. ואפשר שהנוסח שהיה לרש"י היה כנוסח הדפוס בירושלמי סוטה, החסר את המשפט "ופעמים שהיה מתראה עמהן").

ב. שיטת רש"י במחלוקת השנייה:

בקטע הבא, הלקוח מפירש"י לדברים י', א, יצוינו המלים שמקורן בירושלמי בקו תחתון, והמלים שמקורן בברייתא דמלאכת המשכן, יצוינו בכתב מודגש: בעת ההוא - לסוף מ' יום (השניים, בהם ביקש משה מחילה עבור ישראל) נתרצה לי, ואמר לי: "פסל לך שני לוחות אבנים כראשנים, ועלה אלי ההרה ועשית לך ארון עץ", ואני עשיתי ארון תחלה (לפני העליה להר), שכשאבוא והלוחות בידי היכן אתנם? ולא זה הוא הארון שעשה בצלאל, שהרי משכן, לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכיפורים, כי ברדתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן, ובצלאל עשה משכן תחלה ואחר כך ארון וכלים⁵⁵, נמצא (שארון עץ) זה, ארון אחר היה, וזהו שהיה יוצא עמהם למלחמה⁵⁶, (ואילו, אבל) אותו (ארון) שעשה בצלאל (שהוא ארון הברית), לא יצא למלחמה אלא בימי עלי, ונענשו עליו ונשבה.

רש"י מזכיר שמדובר במלחמה, בימי עלי, ומוזה מוכח שהן הירושלמי והן פרק ה' של הברייתא דמלה"מ היו לנגד עיניו בעת כתיבת פירושו. כמו"כ, רש"י נוקט בדרך השלילה בהסבר שיטת רבי יהודה בן לקיש, כמו הברייתא דמלה"מ. תחילת המשפט האחרון לקוחה ממשפט הסיום בנוסח שבברייתא דמלה"מ, שתואם לשיטת רבי יהודה בן לקיש, וסיומו לקוח מדברי רבנן בנוסח שבירושלמי. ברור אפוא שרש"י הבחין בהעברת דברי רבנן אל דברי רבי יהודה בן לקיש במהופך, בעת עריכת הברייתא דמלאכת המשכן.

לפי רש"י, יוצא שהמשפט הנוגע לארון הברית בברייתא דמלה"מ, היה: "אבל ארון הברית לא יצא במלחמה (לשום מלחמה!); אלא פעם אחת (בהיסטוריה) - בימי עלי, ונענשו עליו ונשבה", ולכן הארון שיצא בד"כ למלחמות היה ארון שאינו ארון הברית אלא ארון העץ, אולם על פי פשט הכתוב בספר שמואל א', ד, וגם על פי האמת, ההיגד "אלא פעם אחת" שונה ממה שרש"י הסביר, וניסוחו המתבקש הוא: אבל ארון הברית לא יצא למלחמה בימי עלי אלא פעם אחת בלבד - ביומה השני, ונענשו עליו ונשבה", ולפי ניסוח כזה ניתן לומר שהוא יצא למלחמות מסויימות נוספות כמלחמת יריחו ומלחמת מדין, אשר לכאורה לפי פירש"י הוא לא יצא אליהן.

55. עפ"י סדר העשיה בפרשת ויקהל, ועפ"י ברכות נה ע"א.

56. רש"י מסתמך בפירושו לתורה במדבר י', לג, על הספרי בהעלותך פב. הוא אינו מפרט בפירושו באיזה ארון היו שברי הלוחות, בארון הברית או ארון העץ, אלא רק מצטט במדויק את הספרי הנוקט כרבי יהודה בן לקיש: "וארון ברית ה' נסע לפניו דרך שלושת ימים - זה הארון היוצא עמהם למלחמה ובו שברי לוחות מונחים ומקדים לפניו דרך שלושת ימים לתקן להם מקום חנייה", אי"כ רק בפירושו לפסוקנו מסביר רש"י את שיטת רבי יהודה בן לקיש.

שטענעט רבנן בדבר ארון אחד בלבד שהכיל את כל הלוחות וספר התורה, הועברה לשיטת רבי יהודה בן לקיש, היה צריך לשנות את ההתייחסות לתכולת ארון זה לפי תפיסת רבי יהודה בן לקיש, הסובר שלא ארון אחד היה, אלא שניים. ראוי היה אפוא שעורך הברייתא דמלה"מ יכתוב את המשפט המסיים כך: אבל הארון עם ספר התורה לא יצא אלא פעם אחת, כדי שנדע בבירור באיזה ארון מדובר לפי חלוקת הארונות על פי תכולתם, לפי דברי רבי יהודה בן לקיש וכפי שרשי"י הסביר. אם כן מדוע השתמש עורך הברייתא הפעם בכינוי ארון הברית, ולא בכינוי הארון עם ספר התורה (לרשי"י), או הארון עם שבדי הלוחות (כהצעתנו)?

ג. הקשיים הנוספים בשיטת רש"י

נוסף לקושי להסביר את המחלוקת עצמה לפי שיטת רש"י, קיימים קשיים משניים נוספים:

א. מדוע כתוב שהארון שאינו מיועד לצאת למלחמות (הארון עם ספר התורה), לא יצא גם עם המעפילים, ולא כתוב שהארון עם שבדי הלוחות שבד"כ יצא למלחמות לא יצא עמם?

ב. אם היו שני ארונות (הברית) ושניהם לא יצאו עם המעפילים, מדוע לא כתוב: וארונות ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה, או: וארון ברית ה' וארון שבדי הלוחות ומשה לא משו מקרב המחנה?

ג. מדוע משתמש רבי יהודה בן לקיש בפסוק "וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה", כדי להוכיח שארון הברית עם ספר התורה לא יצא למלחמות, בניגוד לארון העץ עם שבדי הלוחות שיצא, ולא בסתירה לכאורה שבין הפסוק "ונסעו הקהתים נשאי המקדש" (המקדש=הארון), לפסוק "וארון ברית ה' נסע לפניהם", סתירה הנוגעת כל כולה למיקום הארון במסע הראשון?

ד. אם היו רגילים להוציא למלחמות את ארון העץ עם שבדי הלוחות כמחולל נסים בסיוע שמים - כרשי"י, מה ראו להוציא ביום המלחמה השני בפלשתים בימי עלי את ארון הברית של בצלאל? ואם ארון זה לא חולל נסים, לשם מה הוציאוהו בד"כ, הרי אין שום ציווי להוציאו או תועלת מיציאתו למלחמות?

אם לא הוציאו אף פעם את ארון הברית של בצלאל (עם הלוחות השלמים וספר התורה) למלחמות, מה ראו להוציאו ביום השני? ועוד יותר קשה, הרי גם רשי"י ידע ממשט הכתוב ביהושע, שהוציאוהו במלחמת יריחו, אי"כ מוכח שארון בצלאל יצא למלחמה יותר מפעם אחת, והיה על רשי"י להבין שמדובר ביציאה רק פעם אחת מפעמיים, כלומר ביום הלחימה השני בניגוד ליום הראשון?

ה. מדוע אין זכר בתיאור סדר המסע, לכך שבני גרשון ובני מררי נסעו עם העגלות והמשכן המפורק עד המקום בו נעמד ארון העץ עם שברי הלוחות, ומדוע אין לו זכר בפרקים י"ג-י"ד בברייתא דמלה"מ?

ו. הגמרא בסוטה מג ע"א, קובעת שבמלחמת מדין, הארון שיצא למלחמה הכיל את הלוחות (ומשמע - כל הלוחות, או רק הלוחות השלמים), אך לשיטת רש"י צריך היה להיות כתוב שם שמדובר בארון העץ עם שברי הלוחות (ואין לומר שזו הכוונה, כיוון שדרכה של הנמרא להיות מדויקת, ועוד, אם נאמר שהכוונה גם לשברי הלוחות ולשיטת רבנן, מדוע לא נאמר שגם רבי מאיר סובר שכל הלוחות היו בארון, למרות שאינו מזכיר אלא את הלוחות השלמים?).

ז. לשיטת רש"י בפירושו לספר יהושע, בסוף ימי יהושע הביאו את ארון הברית עם הלוחות השלמים וספר התורה לשכם לצורך השלמת כתיבתו⁵⁷, ולפי זה צריך היה להיות או היתר להקריב בבמות, בניגוד למסורת חז"ל שב-369 השנים שהארון היה בשילה, היה איסור להקריב בבמות, ללא כל איזכור לתקופת הפסק באיסור זה⁵⁸.

בשל כל הקשיים הנ"ל ונוספים, מוצע ההסבר החלופי. ברם יתרונו אינו רק בכך שהוא מסלק את כל הקשיים על דברי רבי יהודה בן לקיש, אלא בכך שהוא מאפשר הסבר שונה בסוגיות נוספות.

57. ביהושע כ"ד, כו, מובא: "ויכתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת א-לקים ויקח אבן גדולה ויקימה שם תחת האלה אשר במקדש ה'".
 ופירש"י: "ויכתב יהושע גוי' - תרגם יונתן: וכתב יהושע ית פתגמיא האלין ואצנעיונן בספר אורייתא דה', ובמסכת מכות (י"א ע"א) נחלקו אמוראים. חד אמר: אלו שמונה פסוקים מן "וימת משה" עד "לעיני כל ישראל" (דברים ל"ד, ה-יב), שהרי ספר תורה חסר והשלימו, וחד אמר: פרשה זו של ערי מקלט כתב בספרו, כמו שהיו כתובים בספר התורה... אשר במקדש ה' - כלפי שהביאו שם את הארון, כמה שנאמר למעלה (בפסוק א: "ויאסף יהושע את כל שבטי ישראל שכמה ויקרא לוקני ישראל ולראשו ולשפטיו ולשטריו) ויתיצבו לפני האלקים".

לשיטתנו, לשיטת רבי יהודה בן לקיש, לשכם הובא ספר התורה (יספר תורת א-לקים) בלבד בארון העץ שלו ולא ארון הברית. לשיטת רבנן, בשכם נכתבה פרשת ערי המקלט בספר יהושע. ב"מקדש ה'" הנוכח, הכוונה לבית הכנסת [=מקדש מעט, הראשון בהיסטוריה?], שבנו בשכם. המעיין בתרגום יונתן לפסוק כו, ימצא שהאבן הגדולה הנוכרת בפסוק מושווה ללוחות הברית. אילו היו שם הלוחות עם ארון הברית, לא היה צורך בהשוואה זו, ומוכח שהארון לא היה שם באותה שעה.

58. הי"משך חכמה" בדברים י"ב, ח, האריך לדון בדברים עפ"י דברי רש"י, ועל פי מסקנת מאמר זה יש לדחות את כל דבריו ומסקנותיו, אך לא כאן המקום להאריך.

הארון שגלה לבבל

מחלוקת רבי יהודה בן לקיש - רבנן, מקרינה גם על מחלוקת נוספת, ביחס למקומו של ארון הברית לאחר החורבן. לדברי רבי אליעזר בירושלמי שקלים פ"ו, ה"א, היה ארון שגלה לבבל בחורבן בית ראשון. הוא אינו מבהיר באיזה ארון מדובר. דבריו סותרים לכאורה את המסורת לפיה ארון הברית נגנז ע"י יאשיהו (שתיחן נזכרות בירושלמי).

אולם לשיטת רבי יהודה בן לקיש, הסובר שהארון נגנז בהר הבית, גם אם רבי אליעזר צודק, מדובר בארון העץ עם ספר התורה ולא בארון הברית, ולכן מיד לאחר קביעתו שארון הברית נגנז במקומו ולא גלה, מובאת מחלוקתו עם רבנן בשאלה אם היו לעם ישראל שני ארונות או רק אחד:

"תני בשם ר' אליעזר: ארון גלה עמהן לבבל. מאי טעמא? "לא יוותר דבר אמר ה"י⁵⁹ - אין 'דברי' אלא שהדיברות לתוכו. וכן הוא אומר: יולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנצר ויביאהו בבבלה עם כלי חמדת בית ה"⁶⁰, איזהו כלי חמדת בית ה' זה הארון.

תני: ר' יהודה בן לקיש אומר: במקומו היה הארון נגנז...

רבי יהודה בן לקיש אומר: שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר..."

גם התורה מכילה את עשרת הדברות, וקרויה במקורות חז"ל "כלי חמדה" (במקורות רבים, אך לא כן שברי הלוחות). גלות התורה וגלות לומדיה, הביאו בסופו של דבר לחיזוק לימודה בבבל, ולהישרדות עם ישראל בגלויות. כך עולה גם מסדר עולם רבה פרק כה, המקשר בין הגליית לומדי התורה וגלות הארון עם ספר התורה:

"בשנת שלוש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנאצר מלך בבל על ירושלים... והגלה... הכל גבורים עושי מלחמה... הכל גבורי תורה... עושי מלחמה - שהיו נושאים ונותנים במלחמתה של תורה... ויבא בבבלה עם כלי חמדת בית ה'... זה הארון".

מאידך, גילוי ארון הברית מגניזתו בהר הבית יהיה משיאיו של תהליך הגאולה, בב"א.

59. מלכים ב' כ', יז.

60. דבהייב ל"ו, י.

האם קיימת חובת שירות צבאי לבני שבט לוי וללומדי התורה?

האם היה לספר התורה ארון נפרד שיצא למלחמות כשארון הברית לא יצא? האם שאלה זו היא בעלת חשיבות מעשית? השאלה איננה אם לקחו ספר תורה למלחמות, אלא אם לומדי ומלמדי התורה אמורים לצאת למלחמה (כמו גם ספר התורה עצמו) או שהם פטורים מלהשתתף במלחמות ופעילות צבאית. שאלה דומה וחופפת לה, קיימת לגבי יציאת בני שבט לוי למלחמות.

הגם שהיה ברור ומוסכם תמיד שבמלחמת הגנה מפני צר ואויב, הכול יוצאים למלחמה, ואפילו "חתן מחדרו וכלה מחופתה"⁶¹, מהטעם הפשוט של פיקוח נפש, אולם לא כן כאשר מדובר במלחמת רשות או במלחמה יזומה מצד עם ישראל או בשירות קבע צבאי.

יסודה של המחלוקת, במחלוקת תנאים המובאת בספרי על הפסוק: "אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא"⁶².

"אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא, (וכיון שכפל הכתוב פעמיים אלף, לכן הם) כ"ד אלף - דברי ר' ישמעאל. רבי עקיבא אומר: אלף למטה אלף למטה (כקובע שמכל מטה יישלחו אלף ולכן הם) - י"ב אלף. מה תלמוד לומר "לכל מטות ישראל תשלחו לצבא"? להביא את שבטו של לוי" (שג"כ שלח אלף כהנים ולוויים, והיו יחד שלשה עשר אלף).

לשיטת רבי ישמעאל, תוספת ההכללה "לכל מטות ישראל", מורה שלא היה מטה שלא שלח מספר כזה של לוחמים, ולכן היו עשרים וארבעה אלף לוחמים, אך לא היו עמם אלפיים כהנים ולוויים, חוץ מפניחם בן אלעזר שהיה משוח המלחמה ואולי גם נושאי ארון הברית - אם הארון יצא למלחמה.

לעומתו, רבי עקיבא סובר, שההכללה הנובעת מ"לכל מטות ישראל", מורה שגם כהנים ולוויים נשלחו עם אנשי הצבא, חלקם כנושאי ארון הברית, חלקם

61. תקעו שופר בציון קדשו צום קראו עצרה. אספו עם קדשו קהל קבצו זקנים אספו עוללים ויונקי שדים יצא חתן מחדרו וכלה מחפתה. בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים משרתי ה' ויאמרו חוטה ה' על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל במ גוים למה יאמרו בעמים איה א-לקיהם" (ויאל ב', טו). לפי הפשט, מדובר באסיפה של כל ישראל במקדש לבקש רחמי שמים ומניעת כיבוש הארץ בידי הגויים, אולם בירושלמי תענית פ"ב, ה"א, למדו מזה שהיו מוציאים לרחובה של עיר את ספר התורה עם התיבה בה הוא נמצא בעת תעניות הציבור (שכן בעבר לא היה לו ארון קודש אלא תיבה ניידת), ובסוטה פ"ח, ה"י למדו מפסוק זה, שהכול יוצאים למלחמת מצוה. יתכן וגם שם ניתן לומר שהכוונה ללומדי התורה, והכוונה למלחמת הגנה.

62. במדבר ל"א, ד.

כשוטרים, וחלקם כמורי התורה או לתפילה, וכן גם פינחס בן אלעזר שיצא כמשוח מלחמה, אך הוא לא קבע שהם שימשו לוחמים בפועל ("עורכי מלחמה"), שכן מפשט הכתוב עולה שהיו רק שנים עשר אלף לוחמים.

מחלוקת זו מקרינה על פירוש דברי העידוד שהכהן משוח המלחמה היה אומר ללוחמים בצאתם למלחמה: "שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. כי ה' אלקיכם ההלך עמכם להלחם לכם עם איביכם להושיע אתכם".⁶³

במשנה במסכת סוטה: "כי ה' אלקיכם ההלך עמכם להלחם לכם - זה מחנה הארון".⁶⁴ ברם בירושלמי מובא ש"יש אומרים: זה השם שהיה נתון בארון". "מחנה הארון" הוא מחנה נושאי הארון,⁶⁵ כלומר הכהנים והלוויים ההולכים עם הצבא, ולא דווקא הארון עצמו, שכן מוסכם שארון הברית לא יצא בד"כ למלחמות. זו שיטת רבי עקיבא.

אולם האם הלכו הכהנים והלוויים ללא שום ארון? כאמור לעיל, כאשר ארון הברית לא יצא, נטלו הכהנים והלוויים עמם ספרי תורה, ובתקופת המשכן ובית ראשון, גם בגדי כהונה לשימוש הכהן משוח המלחמה. קביעת המשנה תואמת אפוא לשיטת רבי יהודה בן לקיש, אך אינה סותרת לשיטת רבנן, שכן היא אינה מתייחסת לתכולת הארון שהכהנים והלוויים נטלו עמם למלחמה.

לעומת זה, לשיטת ה"יש אומרים", בקביעה ש"ה' אלקיכם" הולך עם הלוחמים, יש משום היגד יותר ממשי הנוגע לכתב השם המפורש ההולך עם המחנה למלחמה, בין אם מדובר בארון הברית והלוחות השלמים (כשם שכתוב בפסוק של המעפילים "כי אין ה' בקרבכם" והכוונה לארון הברית שלא מש מהמחנה), ובין אם מדובר בבגדי הכהן משוח המלחמה (כדעה ש"כלי הקודש" במלחמת מדין הם בגדי הכהונה עם כתב שם המפורש של האו"ת). אם כן בד"כ רק הכהן משוח המלחמה הלך עם הלוחמים (ואולי מעט לוויים נוספים בתפקידים מסוימים, אך לא כעורכי מלחמה), ורק כאשר ארון הברית יצא למלחמה יצאו עמו נושאי. שיטה זו תואמת לשיטת רבי ישמעאל. עורך הבבלי שילב את שתי הדעות הנוגדות לכדי הסכמה אפשרית לגבי מלחמת מדין:

"ואתם אי אתם כן... (פירש"י: כלומר: "כי ה' אלקיכם ההלך עמכם, להלחם לכם עם איביכם להושיע אתכם"). וכל כך למה? (אומר להם, ומה היא הבטחה הזו שהבטיחן "כי ה' אלקיכם ההלך", ולא אמר: כי ה' "

63. דברים כ', ג-ד.

64. סוטה פ"ח, מ"א.

65. כך מכונה מחנה לוי בספרי נשא א, ואילולא כן היה ראוי לכתוב בקיצור - זה הארון, כדרשת הספרי על "וכלי הקדש" שבמלחמת מדין, ושלא כהסבר פרשני מקרא שונים שסברו שמדובר בארון עצמו.

אלקיכם עמכם, ומה היא הליכה זו, דמשמע הולך ממש? - מפני שהשם וכל כיוויו מונחין בארון (היוצא עמהם במלחמה), וכן הוא אומר: "וישלח אתם משה אלף למטה לצבא, אתם ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקדש וחצצרות התרועה בידו", אתם - אלו סנהדרין, פינחס - זה משוח מלחמה. וכלי הקדש - זה ארון ולוחות שבו⁶⁶.

לפי הבבלי, ארון הברית עם הלוחות השלמים - שבהם חרות השם המפורש, יצא למלחמת מדין, וברור שגם נושאי הארון והכהן משוח המלחמה יצאו, אך אין הסוגיה נוקטת עמדה ברורה באשר ליציאת כהנים ולויים אחרים למלחמה. מאידך, בקביעה שארון הברית יצא למלחמת מדין, יש נקיטת עמדה הנוטה לשיטת רבי יהודה בן לקיש, באשר בירושלמי מובאת האפשרות הנגדית (שהושמטה בבבלי), שמדובר בבגדי הכהונה עם השם המפורש ולא בארון הברית, אך כבר ראינו שגם רבנן החולקים על רבי יהודה בן לקיש, יכולים להסכים שארון הברית יצא למלחמת מדין.

רבי יהודה בן לקיש סובר כרבי עקיבא, שהארון עם ספר התורה יצא למלחמות, וממילא גם לומדי ומלמדי התורה יצאו עמו למלחמה (אף כי לא כעורכי מלחמה), ואילו רבנן השוללים אפשרות זו, סוברים שהתורה ולומדיה צריכים היו להישאר בעורף ולהתמיד שם בלימודם, חוץ מאשר במלחמת מצוה כמלחמות יריחו ומדין, בה יצא גם ארון הברית למלחמה.

סיכום

שיטת רש"י בהסבר דעת רבי יהודה בן לקיש במחלוקתו עם רבנן, לגבי תכולת ושימוש הארונות שהלכו עם ישראל במדבר, כרוכה בקשיים אשר לחלקם לא ניתן היה למצוא תשובות הולמות, כפי שכבר העירו הראשונים. ניתן להציע הסבר חלופי להסברו, המבוסס על הנוסח המלא של המחלוקת בירושלמי. על פי ההסבר המוצע, מחלוקת זו זהה והמשכית למחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה לגבי תכולת הארונות. לפי הסבר זה מתורצים כל הקשיים, וגם מובן הרקע האידיאולוגי למחלוקות. בבסיס המחלוקות עומדת שאלת מקום התורה ולומדיה בעת מלחמה.

לפי הסבר זה, מתברר שקיימת הסכמה על כך שארון הברית לא גלה מעולם ועדיין הוא טמון בהר הבית. ארון הברית הוא גם ארון העדות לאמיתת מסורת קבלת הלוחות והתורה מן השמיים במעמד הר סיני, וגילוי ממקומו יתרחש בעת הגאולה, בב"א.

66. סוטה מב, ע"ב ומג, ע"א.